

OSNOVE NACIONALNE SIGURNOSTI*

1. POJAM I SADRŽAJ SIGURNOSTI

1. Pojam sigurnosti

Čovjeka i ljudsko društvo pitanje sigurnosti zaokuplja od njihova postanka. Riječ je o egzistencijalnom i vječnom pitanju. To je egzistencijalno pitanje jer bez sposobnosti za ostvarenje sigurnosti na egzistencijalnoj razini nema opstanka, a vječno iz razloga što su ugroženosti trajne pa je trajna i sigurnosna funkcija.

Svaki živi organizam i svaka zajednica živih bića po prirodi teži vlastitoj sigurnosti. To vrijedi i za ljude i njihove zajednice. Izraz je to prirodne težnje da se ni u kom pogledu ne naruši vlastiti integritet i da se omogući, osigura potpun život. Konstitucija svakog živog bića, ma koliko se oni međusobno razlikovali, takva je da svojom cjelinom djeluje u funkciji vlastite sigurnosti.

Dakle, pojam sigurnosti čovjeka i njegovu zajednicu zaokuplja od njihova postanka. U modernim vremenima to je pojam koji se počeo upotrebljavati, gotovo, u svim područjima ljudske djelatnosti i njegova okruženja. Nije stoga ni čudno da pojedini autori tvrde da je to jedan od najčešće upotrebljivanih pojmova uopće. No, oni, pri tome, upozoravaju da je to istovremeno i jedan od najmanje objašnjenih pojmova.¹ Koliko je taj pojam zbog svojeg značaja i složenosti zaokupljao interese istraživača možda je najbolje izrazio ugledni Arnold Wolfers, čije je istraživanje o sigurnosti i nacionalnoj sigurnosti zasigurno jedno od nakvalitenijih uopće na tom području.² Upozorivši na višedimenzionalnost i složenost problema sigurnosti, Wolfers je sigurnost odredio kao "neodređeni simbol" (*ambiguous symbol*) koji može, ali i ne mora imati neko značenje.

Pojam sigurnosti potječe od latinske riječi "securitas" što doslovno znači sigurnost (odnosno "securas", lat. siguran, bezbrižan, pouzdan, neustrašiv, čvrst, zaštićen). Ova je riječ poslužila i za izražavanje sigurnosti u mnogim drugim jezicima, posebno romanskim:

*Tatalović, S. i Bilandžić, M. *Osnove nacionalne sigurnosti*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2006.

¹ Vidi: Nobilo, M. Nacionalna sigurnost zemalja u razvoju u suvremenim međunarodnim političkim odnosima, disertacija, FPN, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1987

² Wolfers, A. National security as an ambiguous symbol, *Discord and Collaboration* 7, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962

"securite" u francuskom, "sicurezza" (sicuro - siguran, sigurno; sicuramente - sigurno) u talijanskom; "security" u engleskom; "siguri" - sigurno u albanskom i tako dalje.³

Vrlo općenita definicija sigurnosti kazuje nam da je sigurnost relativna odsutnost štetnih ugrožavanja.⁴ Riječ je o definiciji koja ima negativni aspekt određenja, zbog čega je za detaljniju odnosno potvrdnu definiciju sigurnosti potrebno analizirati niz sistemskih pitanja.

Kao osnovno, postavlja se pitanje subjekta ili objekta na kojeg se sigurnost odnosi. Razmatranje problematike subjekta/objekta odnosno traženje odgovora na pitanje na koga/čega se sigurnost odnosi može uključivati npr. čovjeka kao pojedinca, pojedine društvene skupine, društvo odnosno društvenu zajednicu, državu, međunarodnu zajednicu, prirodu općenito, svijet kao cjelinu, sigurnost vlasništva itd.

Nesporno je potrebno odrediti i o kakvoj se sigurnosti radi odnosno je li riječ o sigurnosti subjekta ili objekta općenito (opstanak, razvoj) ili je, pak, riječ o sigurnosti od specifičnih vrsta ugrožavanja. Pri tom je važno razmotriti i stupnjeve moguće ranjivosti u odnosu na različita ugrožavanja.

Treće pitanje koje je potrebno postaviti jest pitanje pred kim i/ili pred čim se zauzimamo za sigurnost određenog subjekta. Odgovor na to pitanje uvodi nas u problematiku ugrožavanja koja je nezaobilazan faktor kod razmatranja fenomena sigurnosti (sigurnost postoji jer postoje ugrožavanja). U svezi s problematikom ugrožavanja postavlja se cijeli niz pitanja neophodnih za njezino analiziranje kao što su primjerice izvori ugrožavanja, vrste ugrožavanja, neposrednost ili posrednost ugrožavanja, vremenska ili prostorna blizina ugrožavanja, vjerojatnost ostvarenja prijetnje i stupanj njezine ozbiljnosti. Posebno značajno pitanje vezano uz naznačeno jest je li sigurnost individualno ili opće (kolektivno) dobro? U prvom slučaju pitanje je da li se vlastita sigurnost ostvaruje na štetu drugih ili je ona moguća samo kao zajednička za sve subjekte što nam sugerira drugi slučaj.⁵

³ U engleskom i francuskom jeziku uz pojmove "security" odnosno "securite" postoje i pojmovi "safety" i "surete". Ti pojmovi također znače sigurnost. No, za razliku od pojmova "security" i "securite" koji su vezani uz aspekte sigurnosti u odnosu na državu, naciju, političke i društvene odnose, ti su pojmovi vezani uz druge aspekte izostanka opasnosti kao najopćenitijeg određenja pojma sigurnosti.

⁴ U rječnicima sigurnost se najčešće definira kao stanje bez opasnosti odnosno ugrožavanja, kao osjećaj sigurnosti te kao aktivnost odnosno sustav za ostvarenje sigurnosti. Primjerice vidi: Mangold, P. National Security and International Relations, Routledge, London, 1990, str. 6; Mitar, M. Osnovna pitanja u svezi s pojmom sigurnosti, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, br. 5, 1994, str. 509-517

⁵ Primjenom "teorija igara" prvi slučaj bi spadao u kategoriju igre sa nulnim zbrojem (zero sum game) što znači da jedan gubi, a drugi dobiva, dok je drugi slučaj u okvirima igara sa pozitivnim rezultatom gdje svi dobivaju (non-zero sum game).

Važno je odgovoriti i na pitanje je li sigurnost objektivna i/ili subjektivna kategorija? Jednostavno shvaćanje sigurnosti kao subjektivne kategorije (osjećaj sigurnost) vrlo je problematično budući neuočavanje opasnosti ne znači da je zaista i nema. S druge strane, pretjerano uočavanje opasnosti može odvesti u svojevrsnu paranoju koja u konačnici može rezultirati fizičkom i psihičkom destrukcijom pojedinca, skupine i zajednice. Također, shvaćanje sigurnosti isključivo kao objektivne kategorije (primjerice, očuvanje postojećeg stanja) može zavarati odnosno biti isprika za izbjegavanje, prije svega nekih subjekata kao što su čovjek kao pojedinac, društvena zajednica, države, međunarodna zajednica, za suočavanje sa suvremenim problemima.

Ništa manje nije značajno ni pitanje odnosi li se sigurnost na postojeće stanje (status-quo) ili je ona u relaciji sa razvojem. Do suvremenog doba rasprave o sigurnosti bile su pretežno konzervativnog karaktera što znači da su prvenstveno bila uvažavana kratkoročna stajališta. No, suvremeni su uvjeti nametnuli razmatranje pitanja sigurnosti kao dugoročnog pitanja, kao pitanja razvoja. Razlog su naravno niz opasnosti sa kojima je suvremeni svijet suočen i koje dovode u pitanje cjelokupni daljnji razvoj čovječanstva (primjerice u slučaju možebitne uporabe nuklearnog oružja i sam opstanak čovječanstva) i uvjete života svih ljudi u suvremenim uvjetima.

Razmatranje opsega sigurnosti u središte pozornosti postavlja pitanje je li sigurnost apsolutna kategorija ili joj je svojstven određeni stupanj relativiteta. Teorijski promatrano zasigurno je da je sigurnost apsolutni pojam, što znači da je netko (pojedinac, društvo, država) ili nešto (investicijsko ulaganje) sigurno ili nesigurno, te da se ne može biti malo siguran ili malo nesiguran ovisno promatra li se optimistična ili pesimistična varijanta. No, u realnom okruženju i realnom životu sigurnost nije apsolutna kategorija. Prije bi se moglo govoriti o nekakvoj postignutoj sigurnosti ili stupnju sigurnosti (optimalna razina). Stoga je za razumijevanje pojma sigurnosti potrebno razmotriti pitanje kriterija sigurnosti. Suvremeni uvjeti i suvremeni svijet sa nizom različitosti govori nam da su u različitim društvima/državama i u različitim stupnjevima razvoja i ti kriteriji (kvantitativni i kvalitativni) različiti (primjerice kriteriji ekonomske sigurnosti u visokorazvijenim i siromašnim državama).

Za potpuno shvaćanje pojma sigurnosti istu razinu važnosti sa naznačenim ima i pitanje cjelovite ocjene stanja sigurnosti. U odgovoru na ovo pitanje možda bi se najbolje mogle primijeniti filozofske postavke prema kojima "znanje ima granice, dok ga neznanje nema". Primjena te postavke ukazuje da sigurnost nije moguće u cijelosti ocijeniti. Drugim riječima, uvijek postoji dio stvarnosti koji ostaje nepoznat i nepredvidljiv. Zbog toga sve

ocjene stanja sigurnosti izražavaju vjerojatnost, a ne stvarnu sigurnost. Sigurnost je manje ili više prisutna pri ocjenjivanju posljedica, a ne predviđanju mogućih opasnosti.

Sintetički pristup ovim pitanjima dovodi nas do mogućnosti određenja sigurnosti u okvirima sustavnih teorija.⁶ Prema njemu, sigurnost podrazumijeva sigurnost sustava kao cjeline, sigurnost elementa i njihovih međusobnih relacija tako da je osigurana određena stabilnost i fleksibilnost sustava u odnosu prema okolini odnosno da je moguće mirno mijenjanje sustava.⁷ Sigurnost sustava kao cjeline uključuje promatranje tri aspekta: sa stajališta strukture sustava, njegove funkcije i sa stajališta okruženja (nastajanje, razvoj, entropija). Sigurnost elemenata sustava uključuje analizu njihove aktivnosti u sustavu i položaja u strukturi sustava (nadređen/podređen). Prisutnost vanjskih aktera koji ugrožavaju određeni sustav je središnji element kada se razmatra sigurnost okoline sustava. Također je pri primjeni sustavnog pristupa moguće govoriti i o sigurnosti procesa koji se odvijaju među elementima u sustavu te na relaciji sustav - okolina.

2. Definiranje sigurnosti

Sigurnost je jedan od temeljnih fenomena ljudskog društva u svim fazama njegova razvoja. Bilo da se radi o sigurnosti pojedinca, skupine, države ili grupe država, uvijek je riječ o nastojanju da se osiguraju vrijednosti i stanja za koja se smatra da su od vitalnog značenja.

Čovjek kao pojedinac, društvene, nacionalne i državne zajednice te cijelo ljudsko društvo imaju potrebu za vlastitim održanjem, očuvanjem i osmišljavanjem svojeg postojanja. Na putu ostvarenja toga cilja svaki od tih entiteta suočava se sa nizom opasnosti. Stoga je jasno da oni moraju biti sigurni kako bi mogli opstati i možebitno ostvariti svoj razvoj. Sigurnost je jedan od temeljnih uvjeta za život i njegovo održanje. Uz produkciju i reprodukciju to je jedna od temeljnih funkcija života. Sigurnost je jedan od temeljnih uvjeta, ne samo normalnog života, nego i održanja života jedinke i zajednice uopće. Samo ona bića (biološka, društvena, politička) koja se uspijevaju oduprijeti opasnostima koja dolaze iz prirode, iz društvenog i političkog okruženja, od drugih ljudi, mogu preživjeti i osigurati kontinuitet svojeg postojanja.

⁶ Ugledni britanski teoretičar pitanja sigurnosti Barry Buzan u svojim radovima koristi sintagmu "sustavna/sistemska sigurnost" (systematic security) koja obuhvaća sigurnost pojedinca, društva i šire međunarodne okoline. Vidi: Buzan, B. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Book, Brighton, 1983, str. 247

⁷ Detaljnije o ovome vidi: Mitar, M. Osnovna pitanja u svezi s pojmom sigurnosti, *Policija i sigurnost*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, br. 5, 1994, str. 509-517

Pitanja sigurnosti prate čovjeka na svakom koraku, kroz cijeli njegov život. Ona su vezana uz sve što on čini ili ne čini. Sigurnost utječe na njegovo postojanje, njegov život i rad, a većim dijelom o tome i ovisi. Sigurnost je uvjet normalnog života i rada ljudi. Apsolutne sigurnosti nema nigdje, ali je važno da se postigne i održava stupanj sigurnosti koji ljudima jamči da bez nekakvih izvanrednih i nepredvidivih događaja neće nastradati i da im se ukupni životni uvjeti neće pogoršati.

Pitanje sigurnosti dugo vremena zaokuplja pažnju znanstvenika i istraživača. Sve do suvremenog razdoblja to je pitanje u znanstvenim analizama u disciplinama kojima je sigurnost jedno od glavnih područja istraživanja (primjerice, područje međunarodnih odnosa i znanosti o međunarodnim odnosima, politologije nacionalne sigurnosti) bilo vezano uz državu i sustave država. Tek u novije vrijeme javljaju se istraživači koji tvrde da je to preusko shvaćanje sigurnosti. Prema njima, pojam nacionalne sigurnosti koji se veže uz državu treba razlikovati od individualne i kolektivne sigurnosti. Njihova su istraživanja pokazala da individualna i kolektivna sigurnost ne ovise isključivo o nacionalnoj sigurnosti, iako države i dalje imaju nezaobilazno mjesto u analizama sigurnosti.⁸

Tradicionalne definicije sigurnosti polazile su od promatranja vojne moći država i općeg poretka takvih država. Tradicionalne definicije, locirane u prostoru između sile i mira, bile su bazirane na tri temeljne pretpostavke: uvjerenju da je država odgovorna za sigurnost; sigurnosna politika bila je usmjerena prema očuvanju postojećeg stanja; vojne prijetnje zahtijevale su učinkovitu vojnu obranu koja je bila primarni interes. Moderne definicije sigurnosti koje se pojavljuju u zadnjoj četvrtini 20. stoljeća mnogo su šire. Njihov koncept više nije fokusiran samo na državu, već uključuje i pojedince i svjetsku zajednicu. Koncept, također, nije više orijentiran na očuvanje *status quo*. U modernim uvjetima sigurnost, isto tako, više nije sinonim za vojnu problematiku, već je usmjerena i na druge izvore i oblike ugrožavanja.

Iz prikazanog je očigledno da je u suvremenim uvjetima sigurnost postala sve važnije i složenije pitanje. Javorović smatra da do toga dolazi iz dva razloga: šire se vrste i izvori ugrožavanja i povećava se stupanj i opseg ugrožavanja.⁹ Ugroženosti, izazvane najviše djelovanjem samih ljudi, postaju sve veće i poprimaju sve šire (globalne) razmjere, čime dovode u pitanje opstanak čovječanstva i njegovog eko-okruženja. Time je sigurnost

⁸ Vidi npr: Buzan, B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold World Era*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991; Giddens, A. *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge 1990; Giddens, A. *Modernity and Self-Identity*, Polity Press, Cambridge, 1991; Shaw, M. *Global Society and International Relations*, Polity Press, Cambridge, 1994

⁹ Javorović, B. *Terorizam, Policija i sigurnost*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 2

proširenjem svojeg značenja u suvremenim uvjetima postala jedan od temeljnih pojmova kako na unutarnjem planu u pojedinim državama tako i u ukupnoj svjetskoj politici.

Klasična i moderna sociološka i politološka literatura sigurnost je definirala na općoj razini i uglavnom parcijalno. Danas se pojam sigurnosti, kao što smo već naglasili, koristi za obilježavanje različitih oblika opstanka i djelovanja svakog živog bića, jer se sadržaj sigurnosti s vremenom mijenja. Od postanka ljudske zajednice do danas rat je zbog svojih posljedica predstavljao najveću opasnost i ugrožavanje za ljudsko društvo. No, tijekom dvadesetog stoljeća, a posebno u njegovoj drugoj polovini čovjek je postao sve više svjestan i drugih opasnosti koje dolaze iz prirodnog i društvenog okruženja i koje ugrožavaju istovremeno svakog čovjeka.¹⁰ Gotovo do kraja dvadesetog stoljeća riječ sigurnost je definirana dominantnim sredstvom osiguravanja opstanka - vojskom. Drugim riječima, sigurnost je promatrana kao cilj država koji se ostvaruje vojnim i diplomatskim sredstvima. Za razliku od toga, u posljednje vrijeme sigurnost se promatra kao odrednica opstanka, odnosno kao uvjet koji stvara odnose između pojedinca, društva i države.

Sigurnost i ideje sigurnosti u samom su središtu europske i filozofske misli od sedamnaestog stoljeća.¹¹ U tom početnom razdoblju ona je shvaćana kao cilj pojedinca odnosno kao dobro koje ovisi o individualnim osjećajima.¹² Sigurnost pojedinca, oblikovana u liberalnoj političkoj paradigmi, shvaćana je u smislu umanjivanja straha od nasilja te potrebe za uređivanjem pitanja sigurnosti na državnoj i društvenoj razini.

Novo značenje pojam sigurnosti je poprimio u vrijeme Francuske revolucije. Znamenita Deklaracija o ljudskim pravima sadrži četiri bitne odrednice: sigurnost, vlasništvo, slobodu i otpor ugnjetavanju. U to vrijeme sigurnost (*surete*) je i dalje shvaćana kao uvjet opstanka pojedinca. Ona je bila privatno pravo. To je podrazumijevalo slobodu od ugrožavanja prava građanina i pojedinca, ali i od mogućeg fizičkog napada. Nasuprot tome stajala je javna sigurnost (*salut*).

Nova ideja sigurnosti kao kolektivnog dobra koje se ostvaruje vojnim ili diplomatskim sredstvima istaknuto mjesto u Europi zauzima u vrijeme revolucionarnih i Napoleonovih ratova. Pojedinici i države razumijevani su kao usporedba jedno za drugo: kao što je pojedincima sigurnost uvjet opstanka tako i države imaju "prirodno" pravo na organiziranje

¹⁰ Javorović, B. Korak u iskorak, Defendologija, br. 1, god. 2., Defimi, Zagreb, 1999, str. 1-2

¹¹ Prikaz tih ideja nalazi se u: Cvrtila, V. Nacionalna sigurnost neutralnih država Europe: političke i geostrategijske odrednice, doktorska disertacija, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, 1999, str. 112-127

¹² Primjerice za Charlesa Louisa de Montesquiea politička sloboda je bila sadržana u sigurnosti, dok je Gotfried Wilhelm Leibnitz državu shvaćao kao veliko društvo kojem je cilj zajednička sigurnost.

sigurnosnih sredstava za ostvarenje svojeg opstanka (ustvari je riječ shvaćanjima temeljenim na učenjima Hugoa de Grotiusa) .

Otprilike u isto vrijeme sigurnost pojedinca, temeljeno na učenjima Rousseaua i Kanta, počela se promatrati kroz sigurnost nacija. Početkom 19. stoljeća taj se pojam u svojoj uporabi počeo vezivati uz državu. Pariškim mirovnim ugovorom koji je zapečatio pobjedu velikih sila nad Napoleonom započeto je stvaranje novog poretka u Europi. To je podrazumijevalo zajedničku brigu država potpisnica za mir. Drugim riječima, one su se obvezale da je svaka od država odgovorna za vlastitu sigurnost, a sve zajedno za mir i stabilnost u Europi.

Prva desetljeća nakon Drugog svjetskog rata također su značajna u pogledu istraživanja pojma sigurnosti. Istraživanja iz tog razdoblja pojmu sigurnosti su dala nova značenja ili su, pak, u njegov sadržaj unijela nove elemente. U pokušaju da objasni neuspjehe međunarodne zajednice u postizanju mira, Herz je 1950. upotrijebio sintagmu "sigurnosna dilema" (*security dilemma*) kao faktor koji to onemogućuje. S obzirom da taj pojam posebno obrađujemo ovdje ćemo tek naznačiti njegov okvirni sadržaj. Ukratko, riječ je o tome da baziranje sigurnosti jedne države na moći, u uvjetima kada svoje interese ne može ostvariti budući su u sukobu sa interesima druge države, izaziva nesigurnost kod drugih država. Desetak godina kasnije Wolfers dodatno je zakomplicirao shvaćanje pojma sigurnosti, iako je svojim stavovima otvorio nove putove promišljanja tog pojma odnosno utemeljio istraživanje kompleksnosti pojma sigurnosti. On je, kao što smo prethodno već naznačili, odredio sigurnost kao "neodređeni simbol" koji može, ali i ne mora imati neko značenje.

Zadnja desetljeća 20. stoljeća označavaju razdoblje u kojem se polazišna načela za definiranje pojma sigurnosti na određeni način mogu povezivati sa definicijama i sadržajem sigurnosti s kraja 18. i početka 19. stoljeća.¹³ Naime, kraj je 20. stoljeća ponovno na svjetsku scenu donio liberalni internacionalizam koji podrazumijeva suradnju, a ne sukobljavanje u svjetskoj zajednici. Politička retorika u suvremenim uvjetima (zalaganje za poštivanje ljudskih prava i prava manjina, razvoj koncepta "ljudske sigurnosti" itd.) naslanja se na političku retoriku koja je oblikovana dva stoljeća ranije. Upravo ta retorika, uz uvažavanje činjenice da su temeljna ljudska prava proširena na sva ljudska bića bez obzira unutar kojeg političkog korpusa se nalaze, predstavlja okvir za moderno definiranje pojma sigurnosti.

Tradicionalno poimanje sigurnosti kroz promatranje pojmova sile (realistička škola, sigurnost je cilj) i mira (idealistička škola, sigurnost je posljedica) nije najprimjerenije za

¹³ Vidi npr. Rotschild, E. What is security, Daedalus, Vol. 124, No. 3, 1995

shvaćanje tog pojma u suvremenim uvjetima. Prema Barryju Buzanu takav pristup ne daje dovoljno jasnu definiciju sigurnosti. Stoga je potrebno još uvijek nerazvijeni koncept sigurnost promatrati svestranije za što je neophodno vidjeti i koja su izvorišta sigurnosti. Ovaj je ugledni teoretičar stava da je jedan od problema pri definiranju pojma sigurnosti taj što se on dugo promatrao s motrišta ugrožavanja nacionalne sigurnosti u čijim okvirima je ostao "zarobljen". Stoga je potrebno jasno razlučiti pojam sigurnosti od pojma nacionalne sigurnosti, a to je moguće na način da se pojam sigurnosti promatra šire od dosadašnjih okvira promatranja. Definiranje sigurnosti jest bitno za definiranje nacionalne sigurnosti, ali ne i presudno. Stoga ta dva pojma nije potrebno apsolutno vezati jedan uz drugi.¹⁴

Dakle, poteškoće u definiranju sigurnosti javljaju se zbog preuskog gledanja na taj fenomen. Istraživači i teoretičari pri definiranju tog pojma uglavnom polaze od trenutnih uvjeta u određenoj zajednici ne razmatrajući temeljne čimbenike sigurnosti čovjeka i svih živih bića. U definiranju sigurnosti potrebno je uzeti u obzir da je sigurnost temeljni uvjet opstanka čovjeka i svih živih bića.

Suvremenim sadržajem sigurnosti dominiraju dva koncepta: univerzalnost koja podrazumijeva poštivanje sadržajne cjelovitosti pojma sigurnosti i demilitarizacija¹⁵ koja omogućuje prevladavanje dosadašnjeg vezivanja sigurnosti uz vojnu silu. Tim se pristupom postupno napušta, kako to tvrdi Grizold, usko rješavanje problema sigurnosti na razini nacionalne države. Drugim riječima, svijet ide prema izgrađivanju integralne sigurnosti koja podrazumijeva različite vidike kvalitete življenja i sigurnosti kako u pojedinom društvu tako i u cijeloj međunarodnoj zajednici.¹⁶

Pojedini autori tvrde¹⁷ da se sigurnost danas mora promatrati u širem kontekstu nego ranije zbog nekoliko razloga od kojih se dva odnose na entitete za koje se organizira sigurnost, a dva na vrste sigurnosti. Prvo, koncept sigurnosti je proširen od sigurnosti nacija

¹⁴ Buzan, B. Peple, Staes and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold World Era, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, str. 24. Prema Buzanu postoji nekoliko razloga koji su pojam sigurnosti ostavili nedorečenim: ideja sigurnosti je previše složena za analizu zbog čega je većina autora taj pojam obradila površno; vezivanje pojma sigurnosti uz silu u vrijeme hladnog rata; suprotstavljanje realističkoj školi međunarodnih odnosa (realisti smatraju da je sila glavni motiv ponašanja u međunarodnim odnosima); karakter strateških studija koje su se prvenstveno bavile vojnom komponentom; simbolička dvosmislenost pojma sigurnosti.

¹⁵ Grizold, A. Međunarodna sigurnost: Teorijsko-institucionalni okvir, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1998, str. 15-16

Autor također tvrdi da je uz ova dva aspekta pri redefiniranju sadržaja sigurnosti važan i kontekst suvremenih kulturno-civilizacijskih prilika. Riječ je o pitanju globalizacije suvremenih sigurnosnih problema. U eri globalizacije u suvremenim uvjetima sigurnosni problemi u konačnoj fazi imaju planetarne dimenzije. Suvremena je sigurnost internacionalizirana i zasniva se na suovisnosti.

¹⁶ Grizold, A. (ur.) Raspojtja nacionalne varnosti, FDV, Ljubljana, 1992, str. 73

¹⁷ Cvrtila, V. Nacionalna sigurnost neutralnih država Europe: političke i geostrategijske odrednice, doktorska disertacija, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, 1999, str. 122

prema sigurnosti pojedinaca i skupina. Drugo, širenje od sigurnosti nacija prema sigurnosti međunarodnog sustava odnosno njegove fizičke okoline. Treće, sigurnost je proširena vodoravno i širi se od vojne prema političkoj, gospodarskoj, socijalnoj i sigurnosti ekookruženja. Četvrto, politička odgovornost za jamčenje sigurnosti je sama po sebi proširena: širi se na sve strane od nacionalne države, uključujući prema međunarodnim organizacijama, prema regionalnim i lokalnim jedinicama, prema nevladinom organizacijama, javnom mnijenju i medijima.

Općeprihvaćena odnosno generička definicija pojma sigurnosti ne postoji. Ovisno o kutu promatranja, predmetu, svrsi i ciljevima istraživanja svaki od autora definira sigurnost na drugačiji način.

Pojam sigurnosti upotrebljava se u društvenim znanostima u različitom kontekstu - od nacionalne sigurnosti, socijalne sigurnosti, psihološke sigurnosti, pravne sigurnosti, do sigurnosti na radu, sigurnosti u prometu itd. Sigurnost u svim tim značenjima obuhvaća vrlo različite stvari: skup tehničkih mjera i postupaka u nekom tehnološkom procesu ili sličnoj ljudskoj djelatnosti; poštivanje pravnih normi, pravnu dosljednost i vladavinu prava; osiguranje stabilnih uvjeta i perspektive za zadovoljavanje egzistencijalnih potreba stanovništva; osjećaj samopouzdanja i integriteta osobnosti; opstanak, integritet i razvoj država i tako dalje.

Wolfers tvrdi da sigurnost ima svoju objektivnu i subjektivnu dimenziju. Objektivno gledajući ona mjeri odsutnost prijetnji pri stjecanju vrijednosti, dok u subjektivnom smislu ona predstavlja odsustvo straha da će te vrijednosti biti napadnute.¹⁸ Pojam sigurnosti vrlo slično, u biti kao negativan pojam, određuje i Vital. Za njega je sigurnost odsustvo stvarne ili doživljene prijetnje bez obzira odakle ona proizlazi (iz vanjskih izvora ili unutarnjeg okruženja, ekonomskih dispariteta i nejednakosti).¹⁹ Grizold sigurnost određuje kao stanje u kojem je osiguran uravnotežen fizički, duhovni, duševni i materijalni opstanak pojedinca i društvene zajednice u odnosu prema drugim pojedincima, društvenoj zajednici i prirodi. Tako shvaćena sigurnost imanentni je strukturni element društva koji obuhvaća i stanje odnosno određenu osobinu stanja, a isto tako i djelatnost odnosno sustav. Sigurnost se, dakle, odnosi i na društvo/državu u cjelini i na međunarodnu zajednicu.²⁰ Javorović²¹ sigurnost definira na

¹⁸ Wolfers, A. National security as an ambiguous symbol, *Discord and Collaboration* 7, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962

¹⁹ Vital, D. *The Inequality of States: A Study of Small States*, Oxford, 1967, prikazano prema: Nobilo, M. Nacionalna sigurnost zemalja u razvoju u suvremenim međunarodnim političkim odnosima, disertacija, FPN, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1987

²⁰ Grizold, A. (ur.) *Raspojtja nacionalne varnosti*, FDV, Ljubljana, 1992, str. 65

više načina. U svakom slučaju ona podrazumijeva određeno stanje u kojem netko može normalno obavljati svoje funkcije. Kako su ugroženosti redovno stanje stvari, sigurnost nužno pretpostavlja postojanje određene otpornosti prema ugroženostima i zaštićenosti od ugroženosti i opasnosti te sposobnost njihovog prevladavanja. Zato se može reći da je sigurnost stanje i stupanj otpornosti na sve, i zaštićenosti od svih ugroženosti i opasnosti odnosno stanje u kojem ne dolazi do narušavanja normalnog stanja stvari uslijed različitih ugroženosti i opasnosti.

Sigurnost nije statična niti uvijek podrazumijeva isti stupanj i kvalitetu. Ona se mijenja prema promjeni ukupnih uvjeta i kvalitete života i ljudskih ostvarenja. Što su veća i viša ljudska ostvarenja, veća ljudska prava i slobode, viši životni standard itd., to su i veći zahtjevi u pogledu sigurnosti. U tom smislu se može reći, smatra profesor Javorović, da je sigurnost stanje u kojem je moguće normalno odvijanje svih prirodnih i društvenih odnosno vitalnih i razvijenih (uobičajenih, dostignutih) funkcija te održanje i razvoj stvorenih, stečenih vrijednosti i kvaliteta.

Ljudi i kao pojedinci i kao cjelina žive u svojem prirodnom okruženju i s njim su nerazdvojno vezani. Njihova je sudbina u velikoj mjeri određena tim okruženjem. Između ljudi i prirode postoji neraskidiva uzročno-posljedična povratna sprega. U tom smislu sigurnost se može definirati kao stanje pune ravnoteže između čovjeka i prirode i njihove interakcije koja ne dovodi do derogiranja odnosno nagrizanja prirode i kvalitete života ljudske zajednice.

U svemirskom okruženju čovjeka sve se događa zbog sukoba konstruktivnih i destruktivnih sila. Ista je stvar i na planeti Zemlji kao njegovom sastavnom dijelu i u ljudskom društvu. Sigurnost ili nesigurnost izraz je djelovanja tih sila na koje čovjek u određenoj mjeri može utjecati. U uvjetima njihove ravnoteže postiže se određena stabilnost prirodnih i društvenih kretanja, kao i odgovarajuća sigurnost. U slučaju porasta konstruktivnih sila sigurnost raste, a u slučaju nadvladavanja destruktivnih ona opada odnosno javlja se nesigurnost. Polazeći s tog stajališta sigurnost se definira kao stanje ravnoteže između konstruktivnih i destruktivnih sila u kojem ne dolazi do narušavanja i degradacije ekosustava, civilizacijskih ostvarenja ljudske zajednice, čovjeka i njegovih tekovina i vrijednosti ili oni (narušavanja i degradacije) ne prelaze opseg njihova razvoja.

²¹ Vidi: Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 3-4; Javorović, B. Defendološke osnove sigurnosti na radu, Rad i sigurnost, br. 3/2000, IPROZ, Zagreb, str. 183-214

Prethodno smo istaknuli da je sigurnost istovremeno i stanje i djelatnost. No, analiza njezinih, uvjetno nazvano, sastavnih elemenata odnosno konstitutivnih svojstava ukazuje da je ona istovremeno i proces. Profesor Javorović smatra da sigurnost podrazumijeva:

- postojanje određenog (nekog) stupnja stvarne i potencijalne ugroženosti²² koja se sastoji od stalnog, unaprijed danog, "programiranog" dijela i slučajnog, promjenjivog dijela izazvanog određenim okolnostima;
- odgovarajuću otpornost (imunitet) prema ugroženostima i opasnostima, koja se sastoji od dva dijela: urođenog i stečenog (zaštitna funkcija, prevencija);
- potrebnu sposobnost i mogućnost svladavanja iskazanih ugrožavanja i opasnosti, koja se također sastoji od urođenog i stečenog dijela (obrambena funkcija).²³

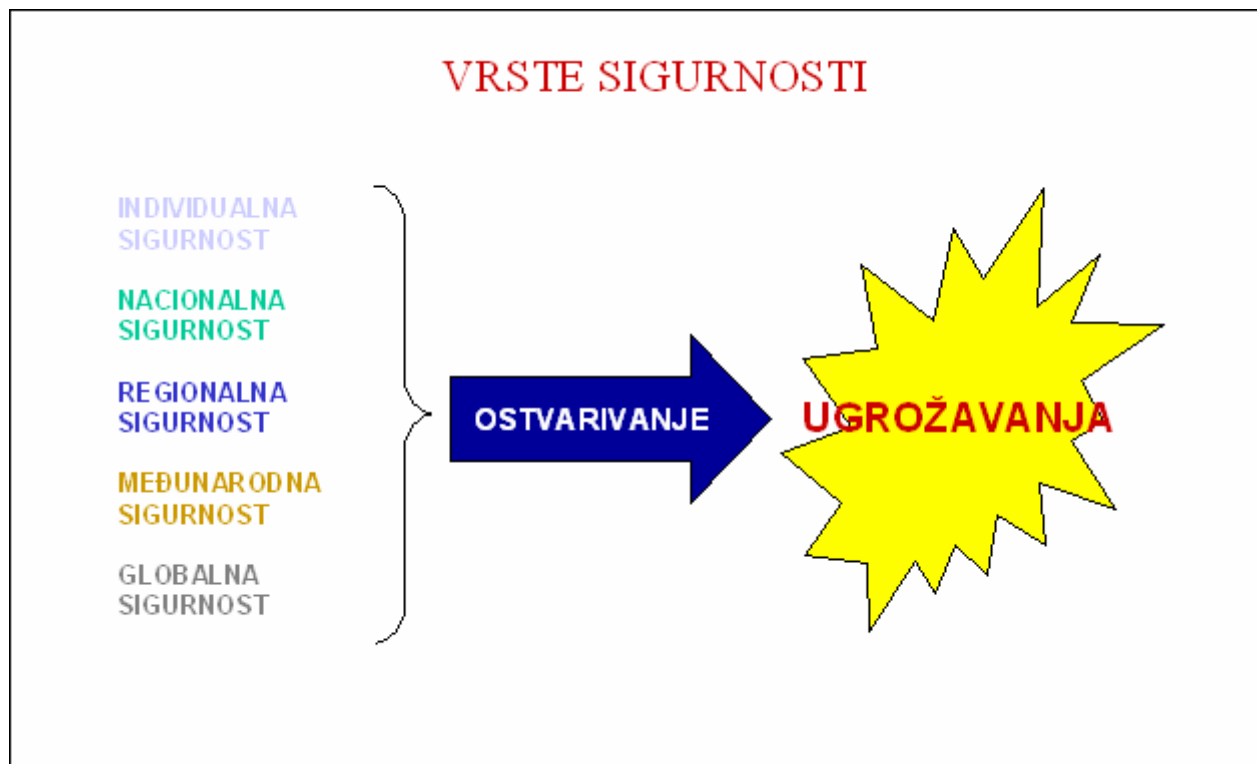
3. Vrste sigurnosti

Sigurnosne studije (*Security Studies*), kao zaseban znanstveno-istraživački okvir razvijen u drugoj polovini 20. stoljeća, u modernim vremenima predstavljaju središte za cjelovito istraživanje pojma sigurnosti. U okviru sigurnosnih studija danas je moguće identificirati četiri osnovna pristupa proučavanju pojma sigurnosti (time i četiri vrste sigurnosti koje su prikazane na *Shemi br. 1*):

1. Proučavanje sigurnosti na razini nacionalne države (*National security concept*) koji se koncentrira na probleme sigurnosti, blagostanja i opstanka pojedine države (nacionalna sigurnost).
2. Sigurnost na međunarodnoj razini (*International security concept*) kao temeljne instrumente za ostvarenje međunarodne sigurnosti promatra međunarodne institucije i kolektivnu primjenu vojne sile (međunarodna sigurnost).
3. Regionalni pristup (*Regional security concept*) poglavito je usmjeren na proučavanje sigurnosne problematike u pojedinim svjetskim regijama, primjerice u Europi, Bliskom istoku itd.(regionalna sigurnost).
4. Globalni pristup (*Global security concept*) pokušava pojam sigurnosti obuhvatiti cjelovito u sadržajnom (složena priroda pojma sigurnosti u suvremenim uvjetima) i prostornom smislu (sigurnost svijeta odnosno planeta) - globalna sigurnost.²⁴

²² Kod razmatranja ugroženosti treba razlikovati prijetnju od opasnosti. Prijetnja je stanje stvarnog ili mogućeg ugrožavanja, dok je opasnost osjećaj prijetnje, bez obzira postoji li ona ili ne..

²³ Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 4

Shema broj 1: Vrste sigurnosti

Schultz, Godson i Quester su proučavajući sigurnost prema subjektu u međunarodnim odnosima uz ove četiri vrste sigurnosti uveli i novi pojam transdržavne sigurnosti. Taj novi koncept, za razliku od tradicionalnih sigurnosnih studija koje u središtu svojeg promatranja imaju državu, više je naslonjen na subdržavne i transdržavne aktore (iako oni zadržavaju povezanost sa državama). Koncept transdržavne sigurnosti nastoji pokazati da upravo ti akteri, primjerice etno-nacionalni pokreti, religiozni ekstremisti, teroristi, pobunjenici, mogu biti izvor nestabilnosti.²⁵

Kako na definiranje sigurnosti bitno utječu konstitutivna obilježja na razini društva i države, kao i utjecaji koji dolaze iz međusobnog djelovanja ljudi i zajednica u međunarodnoj okolini, pojedini autori sigurnost dijele upravo sa stajališta tih različitih obilježja. Drugim riječima, sigurnosti se pri tim podjelama ne pristupa kao univerzalnom pojmu, već kao sasvim određenoj kategoriji, primjerenoj onome na što se odnosi ili na koga se odnosi. Tako Javorović sigurnost dijeli:

- prema obuhvatu (egzistencijalnom i/ili prostornom) na: globalnu i lokalnu;
- prema sadržaju na opću i posebnu;

²⁴ Schultz, H.; Godson, R.; Greenwood, T. (eds.) Security Studies for the 1990's, Brassey's, New York, 1993, str. 1-3

²⁵ Schultz, R.; Godson, R.; Quester, G. (eds.) Security Studies for the 21st Century, Dulles, 1997, str. 2

- prema objektu na individualnu i kolektivnu odnosno nacionalnu i međunarodnu.²⁶

Problematici međunarodne i nacionalne sigurnosti posvećeno je posebno poglavlje te stoga ovdje pozornost pridajemo ostalim vrstama sigurnosti.

Globalna i lokalna sigurnost

Opća podjela prema obuhvatu na globalnu i lokalnu sigurnost podrazumijeva prostor u kojem se događaju globalne i lokalne ugroženosti. Podjela sigurnosti prema prostornom obuhvatu razumijeva da se radi barem o dva prostora/lokaliteta, od kojih je jedan dio drugog. Sigurnost onog užeg lokaliteta je lokalna, a onog šireg, u odnosu na uži, jest globalna. Primjerice, država kao politički entitet na određenom prostoru ima svoju lokalnu i globalnu sigurnost. Lokalna se odnosi na državu kao cjelinu u određenom geografskom i političkom prostoru. Njezina je sigurnost globalna, ukoliko se odnosi na sigurnost njezinih subregija kao geografskih i političkih cjelina. Sigurnost države u odnosu na širu zajednicu je također lokalna. Uvažavajući navedeno, jasno je da pri razmatranju obuhvata sigurnosti treba jasno razlučiti o kojoj se sigurnosti radi i u odnosu na koga ili što.

Postoje različite definicije ovih dviju sigurnosti, iako znatno više izražene kada je u pitanju globalna sigurnost. Lokalna sigurnost je sigurnost na nekom ograničenom lokalitetu. No, kako je prostor beskonačan pojam lokalni je relativan. Zato je pri uporabi pojma lokalna sigurnost uvijek potrebno odrediti lokalitet i globalnu razinu unutar koje se taj lokalitet nalazi. Lokalna se sigurnost uspostavlja u odnosu na ugrožavanja lokalnog dometa odnosno opsega. To su ugroženosti koje ne mogu ugroziti "globalno biće".

Globalna sigurnost je sigurnost globalnog bića odnosno globalnog organizma (od čovjeka do svemira, od lokalne zajednice do međunarodne zajednice). Ona, smatra, Javorović ne mora obuhvatiti sve aspekte ili područja sigurnosti, ali mora obuhvatiti one koji su egzistencijalni, kojima se osigurava postojanje i opstanak "globalnog bića" odnosno društvene zajednice na određenom prostoru. Globalna sigurnost je vezana uz postojanje globalne ugroženosti, a to je ona ugroženost koja istovremeno ugrožava "globalno biće" odnosno globalni prostor i svaki njegov dio. To je sigurnost koja je, u odnosu na tradicionalno shvaćanje sigurnosti fokusirane na državu, bitno proširena i uključuje sigurnost ljudi i

²⁶ Vidi: Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 4-7; Javorović, B. Defendološke osnove sigurnosti na radu, Rad i sigurnost, br. 3/2000, IPROZ, Zagreb, str. 183-214

planeta.²⁷ Povjerenstvo za globalno upravljanje (*The Commission on Global Governance*) je sredinom 1990-ih predložilo nekoliko načela za određenje globalne sigurnosti:

- svi ljudi isto kao i države imaju pravo zaštititi egzistenciju, a sve države imaju obvezu braniti ta prava;
- primarni cilj globalne sigurnosne politike trebao bi biti spriječiti konflikte i rat te zadržati integritet planetarnog sustava koji podržava život eliminiranjem ekonomskih, socijalnih, ekoloških, političkih i vojnih uvjeta koji generiraju prijetnje sigurnosti ljudi i planeta te anticipirati i upravljati krizama prije njihove eskalacije u vojne sukobe;
- vojna sila nije legitimni politički instrument, osim u samoobrani ili pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda;
- razvoj vojnih kapaciteta izvan zahtjeva nacionalne sigurnosti ili podrške akcijama Ujedinjenih naroda je potencijalna prijetnja sigurnosti ljudi;
- oružje za masovno uništenje (*weapons of mass destruction*) nije legitimni instrument nacionalne sigurnosti;
- proizvodnja i trgovina oružjem treba biti kontrolirana od strane međunarodne zajednice.²⁸

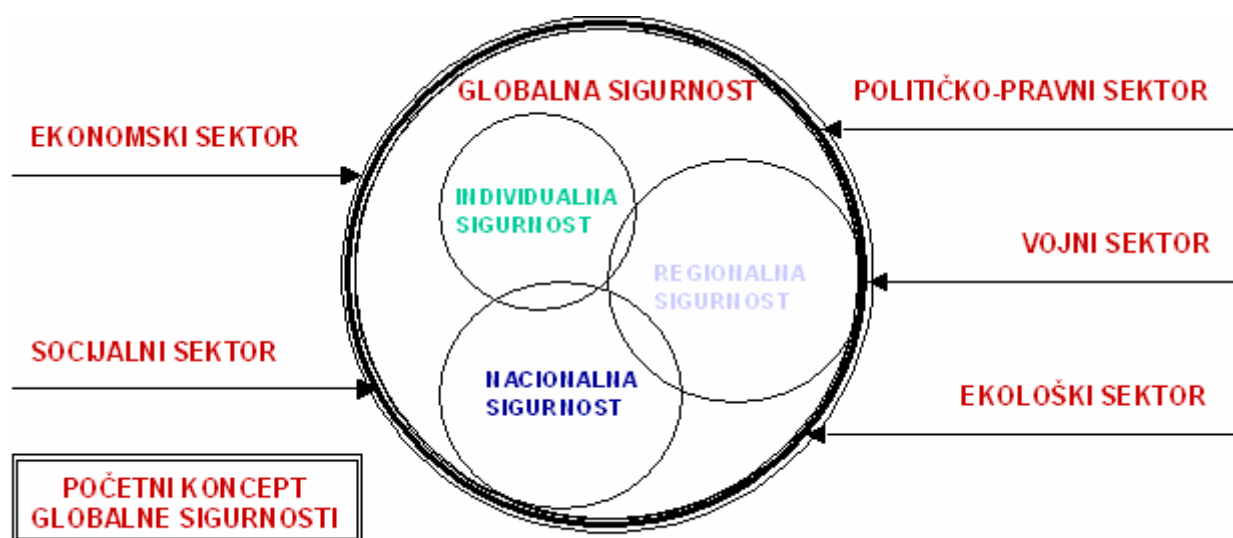
Jedna od definicija globalne sigurnosti nalazi se u studiji *Globalizacija i globalna sigurnost*. U definiranju globalne sigurnosti autor polazi sa nekoliko polazišta koja karakteriziraju fenomen sigurnosti u suvremenim uvjetima globalizacije. Prvo, pojam sigurnosti je, kao što je već naglašeno, vodoravno proširen i nije baziran samo na vojnoj komponenti (uključuje i ekonomsko, socijalno, političko i eko-područje). Također pri tome uzima u obzir i da je potrebno planetarno kontrolirati ljudske aktivnosti kako bi proizvodile rizike koji će biti unutar prihvatljivih limita. Naime, to je neophodno budući je čovjek svojom dosadašnjom aktivnošću zahvaljujući industrijskoj i postindustrijskoj revoluciji dosegao točku koji prijeti planetarnom sustavu koji održava život (primjerice ozonske rupe, klimatski poremećaji itd.). Drugo polazište je definiranje globalnog interesa na dvije razine: kao primarnog koji sačinjava fizički integritet Zemlje i zaštita eko-sustava od negativnih aspekata ljudskog djelovanja i sekundarni koji ima za cilj poboljšati ljudske potrebe i ljudska prava kao univerzalne kategorije. Treće polazište razmatra odnos individualne, nacionalne i regionalne i globalne sigurnosti. Između njih su moguće dvije vrste veza: idealpolitička i realpolitička. Idealpolitički odnos tvrdi da postoji samo jedna vrsta sigurnosti, a to je globalna sigurnost

²⁷ Our Global Neighbourhood, The Report of The Commission on Global Governance, New York, 1998, str. 80

²⁸ Our Global Neighbourhood, The Report of The Commission on Global Governance, New York, 1998, str. 84-85

određena globalnim prijetnjama i globalnim interesima i koja obuhvaća individualnu, nacionalnu i regionalnu sigurnost. S druge strane, u realpolitičkom odnosu individualna, nacionalna i regionalna sigurnost imaju svoju autonomnost.

Polazeći od navedenog globalna sigurnost (Shema 2) se definira kao sigurnost determinirana globalnim interesom i globalnim prijetnjama, koja obuhvaća individualnu, nacionalnu i regionalnu sigurnost i između njih postoji ideal i/ili realpolitička veza kroz sektore (političko-pravni, vojni, ekonomski, socijalni i ekološki) čija suština je međusobno korigiranje, kontroliranje i modeliranje u cilju postizanja mira i sigurnosti planete i ljudi.²⁹

Izvor: Turek, F. Globalizacija i globalna sigurnost, Interland, Varaždin, 1999., 92.

Shema broj 2: Struktura globalne sigurnosti

Nešto drugačiju definiciju globalne sigurnosti, polazeći od opće definicije pojma sigurnosti, dao je Javorović. Za njega je globalna sigurnost opće stanje i stupanj otpornosti globalnog bića/prostora na sve, i njegove zaštićenosti od svih, a posebno ugroženosti i opasnosti globalnog, egzistencijalnog karaktera, koji osiguravaju postojanje i normalno odvijanje svih životnih funkcija.

Iako se danas najčešće govori o globalnoj sigurnosti planeta Zemlje, koja je pojavom sve većeg broja globalnih izvora ugrožavanja dovedena u pitanje, isto tako se može govoriti i o globalnoj sigurnosti svake države, svakog kontinenta, svake regije, svakog čovjeka.

²⁹ Turek, F. Globalizacija i globalna sigurnost, Interland, Varaždin, 1999, str. 94

Naprосто je riječ o tome da je svaki od tih entiteta "globalno biće" za sebe. Zato se globalna sigurnost može sagledavati, tvrdi Javorović, i kao svemirska, planetarna, kontinentalna, regionalna, državna, subdržavna i osobna.

Opća i posebna sigurnost

Opća sigurnost je sigurnost koja obuhvaća sveukupne vrijednosti, uvjete i stanje sigurnosti određenog entiteta u cjelini. To je sigurnost koja se odnosi istovremeno na sve vrijednosti i na određenu otpornost prema svim ugroženostima. Ako se sigurnost odnosi na neko područje djelatnosti ili dio društvene odnosno državne zajednice ili na neku od društvenih vrijednosti onda je riječ o posebnoj sigurnosti.

Opća sigurnost je sigurnost svih i svega u odnosu na sve ugroženosti i opasnosti koje im prijete stvarno ili potencijalno. Njezin najviši stupanj je onaj u kojem je postignuta globalna sigurnost i visok stupanj otpornosti prema svim ugrožavanjima. Opća sigurnost nije skup svih posebnih sigurnosti. Ona podrazumijeva novu kvalitetu i nove sadržaje koje svojim obuhvatom posebna sigurnost ne uključuje. U tom smislu, može se govoriti o općoj sigurnosti čovjeka, države, ljudske zajednice, svijeta, planete Zemlje, svemira itd. Primjerice, nacionalna sigurnost, kao pojam koji se veže uz sigurnost nacije organizirane u državu, u odnosu na sigurnost ljudske zajednice je posebna sigurnost. Ona je organizirana sa ciljem opstanka i razvoja države kao jednog dijela međunarodne zajednice. No, nacionalna sigurnost je istovremeno i opća ukoliko je promatramo u odnosu na posebne sigurnosti koje se ostvaruju unutar te države. Dakako, ona nije puki zbroj posebnih sigurnosti i njihovih zahtjeva na određenom prostoru, već sadržajno i po opsegu nova kvaliteta, na čije oblikovanje, razvoj i ostvarivanje istovremeno imaju utjecaj posebne sigurnosti unutar i izvan države, kao i opća sigurnost ljudske zajednice odnosno procesi ugrožavanja i promjene u međunarodnom okruženju.

Posebna sigurnost je ona sigurnost koja se ostvaruje u pojedinim područjima ljudske djelatnosti. Primjerice, može biti riječ o pravnoj sigurnosti, političkoj, ekonomskoj, radnoj, socijalnoj, vojnoj, prometnoj sigurnosti itd. No, treba istaknuti da i posebna sigurnost ima svoju opća razinu. Posebna sigurnost je ustvari opća sigurnost u nekom području društvenog života odnosno ljudske djelatnosti jer obuhvaća sva pitanja i aspekte sigurnosti u tom zasebnom području.

Individualna i kolektivna sigurnost

Podjela na individualnu i kolektivnu sigurnost odnosi se na broj subjekata koji djeluju u ostvarivanju sigurnosti. Individualna sigurnost je ona koju samostalno ostvaruje svaki entitet za sebe (svaki čovjek, svaka ljudska zajednica, svaki pravni subjekt, svaka država). Primjerice, nacionalna sigurnost u odnosu na međunarodnu sigurnost je individualna sigurnost jednog političkog entiteta. Kolektivna sigurnost, pak, podrazumijeva sigurnost više povezanih subjekata. Ona se najčešće veže uz države koje povezane zajedničkim interesima grade zajedničku sigurnost. Svoju "popularnost" kolektivna je sigurnost doživjela između Prvog i Drugog svjetskog rata budući je nudila nešto što prijašnji sustavi nisu mogli ili željeli ostvariti. Naime, iako još uvijek nije bio u potpunosti zabranjen, rat je u to vrijeme postao neprihvatljiv instrument državne politike. To je značilo da su i druga sredstva državne politike mogla osigurati stabilan, miran i siguran opstanak i razvoj država. Kolektivna sigurnost podrazumijeva stvaranje i održavanje međunarodne organizacije sposobne organizirati suradnju među državama usmjerenu na održavanje mira odnosno sposobne ostvariti zajedničku sigurnost u slučaju nastupa bilo kakvih ugrožavanja. Funkcija udruživanja u sustav kolektivne sigurnosti, kojom se nastoji dokazati da je sila kojom raspolaže sustav veća od sile potencijalnog napadača, dvostrukog je karaktera: potencijalnog napadača treba odvratiti od pokušaja agresije, a ako do nje dođe silom kojom raspolaže sustav kolektivne sigurnosti treba eliminirati agresiju i njezine posljedice. Jedna od takvih organizacija ranije je bila Liga naroda stvorena nakon Prvog svjetskog rata, točnije u travnju 1919. godine. Kao američki koncept koji je imao zadatak osigurati mir u svijetu i urediti međunarodne odnose nakon rata, Liga naroda je bila bazirana na tri elementa: demokracija, kolektivna sigurnost i samoodređenje naroda. Njezin je sustav kolektivne sigurnosti bio temeljen: a) na ograničavanju prava država na rat, konceptu prethodnih postupaka za mirno rješavanje sporova, jamstvu teritorijalne nedodirljivosti i političke neovisnosti svih država; b) na oblikovanju međunarodnog sustava sankcija u slučaju kršenja odredbi akta Lige naroda; c) na javnosti diplomacije (uvođenje obveze registriranja ugovora u Tajništvu Lige trebalo je spriječiti do tada učestalu praksu "tajne diplomacije"); d) na poštovanju međunarodnog prava i ugovornih obveza; e) na pravilu konsenzusa prilikom prihvaćanja odluka Lige, osim u iznimnim slučajevima predviđenim Statutom.³⁰ Na temeljima Lige naroda nakon Drugog svjetskog rata stvorena je Organizacija ujedinjenih naroda (OUN) kao stvarno prva međunarodna organizacija globalnih razmjera koja ima zadatak osigurati sigurnost međunarodne zajednice u najširem smislu riječi. Sustav

³⁰ Osmanczyk, J. E. (ed.) The Encyclopedia of the UN and International Agreements, Taylor and Francis, London, 1985, str. 465-466

kolektivne sigurnosti OUN-a temelji se na slijedećim mehanizmima: 1. zabrana uporabe sile i/ili prijetnje silom u odnosima među subjektima međunarodnih odnosa i ništavnost stečevina koje su posljedica protupravne primjene sile; 2. uporaba triju skupina mehanizama za osiguranje mira u svijetu i međunarodne sigurnosti - sredstva za mirno rješavanje sporova (VI. poglavlje Povelje UN-a), poduzimanje akcija naloženih od strane Vijeća sigurnosti u slučaju ugrožavanja međunarodnog mira i sigurnosti s ciljem sprječavanja pogoršanja situacije (VII. poglavlje Povelje) te mirovne operacije. Isto tako su primjeri međunarodnih organizacija zaduženih za pitanja kolektivne sigurnosti vojno-politički savezi. Jedan od takvih primjera u suvremenim uvjetima je NATO savez (*North Atlantic Treaty Organization* - Ugovor o sjevernoatlantskoj organizaciji) stvoren 1949. koji predstavlja najznačajniji instrument vojno-političkog djelovanja zapadnih država i koji svoje djelovanje zasniva na načelu "*casus foederis*" (lat. slučaj kada treba ispuniti obveze savezništva). Naime, prema odredbama Washingtonskog sporazuma kojim je osnovan NATO napad na jednu članicu saveza znači napad na savez. Njegov pandan među komunističkim državama bio je Varšavski ugovor formiran 1955. godine. Od tada do rušenja komunističkih režima u Europi krajem 1980-ih VU je bio instrument vojno-političke suradnje koji je okupljao socijalistički lager pod vodstvom bivšeg Sovjetskog Saveza (službeno ukinut 1. srpnja 1991. godine).³¹ Sustav kolektivne sigurnosti podrazumijeva da su svi članovi kolektiva zaštićeni međunarodnim pravnim pravilima te da mogu u slučaju agresije očekivati pomoć od drugih država. Države se u okvirima kolektivne sigurnosti nalaze u svojevrsnoj koaliciji koja bi se trebala suprotstaviti svakoj agresiji. Analiza međunarodnih odnosa ukazuje da su ciljevi, sadržaj i karakter međusobnog povezivanja država u ostvarivanju kolektivne sigurnosti bili promjenjivi. Oni su, prije svega, ovisili o konkretnim međunarodnim okolnostima u kojima su nastajali sustavi kolektivne sigurnosti. To je i razlog što su, povijesno promatrano, postojali različiti tipovi kolektivne sigurnosti.

4. Vrijednosti i ugroženosti

Pojam vrijednosti može se promatrati kroz različita značenja ovisno o području ljudske djelatnosti koje se promatra. Tako možemo govoriti o civilizacijskim vrijednostima, ekonomskim, nacionalnim, materijalnim, društvenim, kulturnim, moralnim itd. vrijednostima.

³¹ Uz ove vojno-političke saveze postoji ili je postojao još čitav niz saveza koji okupljaju različite države kojima je cilj ostvariti zajedničku sigurnost. Primjerice to su Zapadno-europska unija (WEU), ANZUS-pakt, SEATO-pakt, CENTO-pakt itd. O tome, kao i mehanizmima okupljanja država u vojno-političke saveze detaljnije vidi u: Vukadinović, R. Međunarodni politički odnosi, Barbat, Zagreb, 1998, str. 176-182

Općenito promatrano vrijednost je nešto čemu netko pridaje značaj, što za nekoga ima posebnu važnost.

Vrijednosti su imanentne samo ljudskim zajednicama. Idealistički promatrano one bi trebale biti univerzalnog karaktera odnosno kao vrijednosti za sve i za uvijek. No, događaji koji prate razvoj čovječanstva, kao i oni u suvremenim uvjetima upućuju nas na zaključak da to nije tako. Već površnom analizom jasno je da su vrijednosti, među različitim ljudima, među različitim društvenim skupinama, među različitim državama, različite. U svijetu postoje ljudi, društvene zajednice, države koji imaju različite vrijednosne orijentacije (oblikovane po njihovim posebnim mjerilima) i na njima temeljene različite interese. U uvjetima međusobne tolerancije, suradnje i međusobnog uvažavanja različite vrijednosti ne dovode se u pitanje od strane drugih. No, u suprotnom, kako nas uče prošla, ali i suvremena događanja, dolazi do sukoba. Različite vrijednosti i interesi pojedinaca, pojedinih naroda, pojedinih države dovode u pitanje vrijednosti drugih. Drugim riječima, pojedini narodi i pojedine države svoje vrijednosti i svoje interese pokušavaju ostvariti ugrožavajući vrijednosti i interese drugih naroda i drugih država.

Iako nas suvremena praksa, kako ona na nacionalnim razinama tako i ona u svjetskim okvirima, uči o značajnom opsegu različitih/posebnih vrijednosti, isto tako je nesporno i postojanje temeljnih univerzalnih vrijednosti. To su one vrijednosti prihvatljive i poštovane od strane pretežnog dijela svih struktura ljudskog društva odnosno od strane, gotovo, svih naroda i država odnosno njihovih političkih i društvenih struktura (primjerice, to su zdravlje, integritet ljudskog života, sloboda, mir itd.).

Kao jedna od temeljnih ljudskih funkcija, sigurnost upravo za cilj ima očuvati i razviti vrijednosti. Vrijednosti su predmet i cilj sigurnosti. Naravno, pri tome je jasno da različite vrste sigurnosti, promatrane u suodnosu prema subjektu, obuhvaćaju različite opsege posebnih i temeljnih vrijednosti. Primjerice, individualna sigurnost u odnosu na nacionalnu sigurnost u većoj mjeri kao predmet interesa ima posebne vrijednosti. Nacionalna sigurnost bi u većoj mjeri kao predmet interesa trebala imati temeljne vrijednosti države/nacije. Iako bi u njoj trebale biti sadržane i temeljne vrijednosti šireg okruženja odnosno svjetskog poretka, jasno je da ona u većoj mjeri, u odnosu na međunarodnu sigurnost, još uvijek pretežno odražava posebne vrijednosti pojedine nacije odnosno države. Međunarodna sigurnost je ta u kojoj trebaju dominirati univerzalne vrijednosti čovječanstva prihvatljive svim narodima, svim državama.

Vrijednosti su predmet i cilj sigurnosti iz razloga što su one izložene ugroženostima. Izvori ugrožavanja su dio ljudskog okruženja. To su pojave, procesi, materije i određena živa

bića koji svojim postojanjem ugrožavaju ljude, društvene poretke, materijalna dobra i ekološke sustave.³² U živom svijetu samo čovjek svjesno doživljava ugrožavanje odnosno opasnost koja od ugrožavanja dolazi, dok ostala živa bića to doživljavaju intuitivno ili iskustveno. Istovremeno, čovjek je taj koji je jedini u stanju globalno ugroziti ljudski rod i život na zemlji (primjerice uporabom raspoloživih arsenala nuklearnog oružja). Drugim riječima, analiza suvremenih kretanja i događaja, kao i njihove posljedice nesporno nam pokazuje da je čovjek taj koji najviše ugrožava samog sebe.

Područje ugrožavanja vrlo je složeno i u njemu se nalaze različite pojmovne kategorije kao što su izvori ugrožavanja, vrste ugrožavanja, predmet ugrožavanja, sredstva i metode ugrožavanja intenzitet i posljedice ugrožavanja itd. No, istovremeno postoje i opće značajke ugrožavanja. Javorović razlikuje pet općih značajki ugrožavanja:

- stalno pojavljivanje novih izvora i vrsta ugroženosti;
- povećavanje moći ugrožavanja: od sredine 20. stoljeća čovjek je u stanju uništiti svoj planet;
- globalizacija ugrožavanja odnosno dovođenje planete zemlje i ljudske zajednice u stanje egzistencijalne opasnosti;
- rat nije više jedini izvor globalnog ugrožavanja;
- mijenjanje redoslijeda (vrsta i izvora, bilj. a.) na ljestvici ugrožavanja.³³

Značajke ugrožavanja u suvremenim uvjetima vrlo uvjerljivo dokazuju rezultati istraživanja provedeni u državama-članicama Europske unije prije nekoliko godina. Naime, Udruga europskih istraživača vojnih i društvenih pitanja (*European Research Group on Military and Society - ERGOMAS*)³⁴ koja je osnovana 1986. u Toulouseu, Francuska, istraživala je stavove državljana država-članica Europske unije o izvorima ugrožavanja. Rezultati istraživanja omogućili su formiranje rang-liste tih izvora s obzirom na to kojeg od njih Europljani smatraju najvećim izazovom njihovoj sigurnosti. Redoslijed je bio slijedeći:

1. slabo gospodarenje
2. ugrožavanje životne sredine
3. zaostajanje u znanosti i tehnologiji
4. prirodne nesreće - elementarne nepogode
5. rasprodaja društvenog bogatstva

³² Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 10

³³ Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 10

³⁴ O Udruzi europskih istraživača vojnih i društvenih pitanja (ERGOMAS) vidi: <http://www.ergomas.ch/>; <http://hem.passagen.se/itl/homepage.html>

6. tehnološke nesreće
7. kriminal
8. socijalni nemiri
9. vojna ugrožavanja

Rezultati ovih istraživanja nesporno dokazuju da u suvremenim uvjetima rat više nije dominantni oblik ugrožavanja kao što je to bilo ranije. Također je očigledno da su se u suvremenim uvjetima pojavili novi izvori ugrožavanja i da je njihov redoslijed u odnosu na ranije razdoblje promijenjen. Možda je značajnije od ostalog da rezultati zaista dokazuju da je u suvremenim uvjetima došlo do radikalne transformacije sa vojnih na nevojna ugrožavanja. Pri ovim konstatacijama potrebno je istaknuti da su istraživanja rađena prije terorističkog napada na SAD u rujnu 2001. godine. Iako ne raspolažemo spoznajama o eventualno izvršenim istraživanjima nakon tog datuma niti njihovim egzaktnim rezultatima sa velikom vjerojatnošću se može pretpostaviti da bi terorizam zauzeo vrlo visoko mjesto na rang-listi izvora ugrožavanja, ako ne i ono najviše.

Iako se izvori ugrožavanja mogu podijeliti na različite načine (unutarnji i vanjski, prirodni i tehnički, primarni i sekundarni), u literaturi se kao najvažnija ističe podjela na globalne i lokalne izvore ugrožavanja.³⁵ Pri tome se globalni izvori ugrožavanja određuju kao oni koji objekt ugrožavanja ugrožavaju u totalitetu, s prijetnjom uništenja. Oni istovremeno ugrožavaju objekt u cjelini i svaki njegov dio. Lokalni izvori ugrožavanja, s druge strane, nemaju globalne učinke i globalne razmjere i ne mogu dovesti u pitanje ukupnu sigurnost ugrožavanog objekta.

Javorović globalne izvore ugrožavanja dijeli u tri skupine: prirodne sile i procesi, društvene suprotnosti i zlouporaba ljudskih ostvarenja. Prirodne sile i procesi su objektivnog karaktera i univerzalnog značaja što znači da se događaju izvan utjecaja čovjeka i ugrožavaju sve vrijednosti. Posljedice prirodnih sila i procesa za čovjeka, ljudsku zajednicu i njezino okruženje na kojem djeluje (planet) često su katastrofalne, iako u konačnici mogu biti i fatalne. Dovoljno se tek površno prisjetiti razornih potresa, poplava, suša, erupcija vulkana, orkanskih oluja i broja ljudskih žrtava koji su odnijeli/odnose i razmjera nastalih šteta da shvatimo njihove katastrofalne posljedice. S obzirom na njihove konačne učinke i činjenicu da u svakom trenutku mogu ugroziti svakoga jasno je da prirodni procesi i sile imaju karakter globalnih ugrožavanja odnosno da pojedini entitet mogu uništiti u potpunosti.

³⁵ Primjerice vidi: Vidi: Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 10-13; Javorović, B. Defendološke osnove sigurnosti na radu, Rad i sigurnost, br. 3/2000, IPROZ, Zagreb, str. 192-198

Za razliku od prirodnih sila i procesa, društvene suprotnosti kao izvor ugrožavanja se događaju unutar ljudske zajednice. Unutar ljudske zajednice koju karakterizira niz različitosti postoje brojni problemi i suprotne vrijednosne orijentacije. Dok su oni u granicama mogućnosti učinkovitog rješavanja dometi njihovog negativnog (ugrožavajućeg) utjecaja ne moraju biti katastrofalni. No, kada izmaknu kontroli ugrožavajuće tendencije proizašle iz društvenih suprotnosti dobivaju karakter globalnih izvora ugrožavanja. Suvremeni svijet suočen je upravo sa takvim suprotnostima iz kojih se generira niz vrsta ugrožavanja. Svijet je i dalje opterećen nizom suprotnosti različitog karaktera koje djeluju kao generatori problema, suočen je s nizom kriznih situacija i s velikim neizvjesnostima u pogledu budućih kretanja.

Jedna od takvih suprotnosti je podjela na bogate i siromašne odnosno na razvijene i nerazvijene zemlje. Koliki je jaz između razvijenih i nerazvijenih dovoljno govore procjene prema kojim danas 10% razvijenog svijeta raspolaže sa 90% svjetskog dohotka i dobara, dok 90% ostatka svijeta raspolaže sa svega 10% svjetskog dohotka. Jaz je još uvjerljiviji ukoliko tu podjelu primijenimo na razini država. Najbogatije države svijeta danas imaju godišnji dohodak po stanovniku preko 40-ak tisuća dolara, dok takav dohodak u onim najsiromašnijim jedva doseže dvije stotine američkih dolara. Primjerice, Luksemburg je 2001. imao godišnji dohodak od 41.770 dolara po stanovniku, Švicarska 36.970, Japan 35.990, Norveška 35.530, Sjedinjene Američke Države 34.870, Danska 31.090 dolara i tako dalje. Za usporedbu, iste je godine 80-ak država imalo godišnji dohodak od manje od tisuću dolara po stanovniku, od čega je npr. dohodak u Etiopiji i Burundiju iznosio 100 dolara, Sierra Leoneu 140, Tadžikistanu, Nigeru i Malaviju 170, Eritreji 190, Čadu 200, Mozambiku, Maliju i Burkini Faso 210, Nepal 250, Nigeriji 290, Keniji 340, Mongoliji 400, Uzbekistanu 550, Indoneziji 660 američkih dolara po stanovniku i tome slično.³⁶ U konačnici to znači da stanovništvo većine siromašnih država prosječno za život raspolaže jedva sa jednim dolarom dnevno, a neke i sa manje od toga. Radi usporedbe, također, je interesantno istaknuti da je primjerice krajem 1980-ih godišnji profit korporacija Shell i IBM bio veći od proračuna pojedinih država kao što su Peru ili Filipini. Jaz uvjerljivo dokazuje i činjenica da je pojedinačni godišnji prihod korporacija General Motors i Exxon bio veći od svih država u svijetu osim njih 22 najrazvijenije. Ukoliko se tome doda činjenica da siromašne zemlje imaju veći prirodni prirast od bogatih jasno je koliki su onda razmjeri siromaštva i njegovi izgledi u budućnosti. Primjerice, procjene ukazuju da je godišnji prirast svjetske populacije oko 100 milijuna ljudi, od čega se 90% djece rađa u 127 zemalja u razvoju (siromašnih) koje nisu u mogućnosti

³⁶ Prikazano prema: World Developments Indicators database, World Bank, August 2002

osigurati sretniju budućnost novim naraštajima. Iz ovoga je očito da je direktna posljedica podjele na bogate i siromašne podjela na site i gladne. Problem porasta stanovnika u nerazvijenim zemljama sa malim stopama privrednog rasta uz istovremeni strahoviti ekonomski razvoj razvijenih zemalja uzrokuje da su razlike između bogatih i siromašnih svakim danom sve veće. Ovim podjelama uz bok ide i podjela na zdrave i bolesne, obrazovane i neobrazovane. Sve to zajedno popraćeno je nizom sukoba: od nacionalnih, preko vjerskih do civilizacijskih. Nerazvijene zemlje, tzv. zemlje Trećeg svijeta opterećene su i nizom neriješenih unutarnjih pitanja, kao i pitanja sa susjednim državama. Među njima, gotovo, nema ni jedne koja u posljednja dva desetljeća nije iskusila ozbiljne unutarnje sukobe u obliku separatističkih prijetnji i borbi, etničkih i vjerskih sukoba.³⁷ Kada se tome dodaju politički sukobi odnosno sukobi u čijem su središtu politički interesi (ekonomski), a o kojima suvremena praksa međunarodnih kretanja najčešće svjedoči,³⁸ jasno je kolikim i kakvim je sve suprotnostima opterećen suvremeni svijet.

Osnovne društvene proturječnosti dalje generiraju nove ugroženosti. To su siromaštvo, glad, bijeda, bolesti, epidemije, alkoholizam, narkomanija, nesreće, kriminal, ubojstva i drugi oblici socijalnih problema. Svi oni zajedno ugrožavaju ili oštećuju kvalitetu života ili pak odnose živote milijuna ljudi diljem svijeta. Još veći broj života odnose ugroženosti koje u sebi nose karakteristiku ugroženosti nastalih zbog političkih (ekonomskih) proturječnosti: vojne prijetnje, ratovi, terorizam itd. Radi ilustracije navest ćemo samo nekoliko činjenica. Prvo, rat prati čovječanstvo od njegovog postanka i cijelo to vrijeme on je sredstvo kojim se interesi jednih pokušavaju ostvariti na štetu interesa drugih. Dugo vremena on je bio priznat kao legitimni oblik državne politike. Rat je bio najčešći oblik međudržavnih odnosa. Stvaranje Lige naroda i kasnije Organizacije ujedinjenih naroda, čiji osnivački akti zabranjuju (ograničavaju u slučaju Lige naroda) uporabu rata (osim obrambenog, članak 51 Povelje UN-a) kao sredstva za ostvarenje ciljeva, nije puno utjecalo na dinamiku njihovih događanja. Gotovo da se može kazati da je od postanka suvremenih država (sredina 17. stoljeća) teško pronaći i jedan dan u povijesti čovječanstva da se u nekom dijelu svijeta nije vodio nekakav rat. Samo onaj najužasniji, Drugi svjetski rat, rezultirao je sa 20 milijuna žrtava. Nakon njega prema pojedinim statističkim podacima u svijetu je vođeno oko 70 ratnih sukoba kojima se svakako može pridodati veliki broj vojnih udara i ustanaka. Posljedice i strahote rata nedavno je osjetila i naša država. Desetak tisuća mrtvih, 30-ak tisuća ranjenih, više od pola milijuna

³⁷ Prikaz nekih od tih sukoba vidi primjerice u: Gurr, R.; Harff, B. *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994

³⁸ O tome primjerice vidi: Engdahl, F.W. *Stoljeće rata: Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, AGM, Zagreb, 2000

prognanih i izbjeglih tijekom rata te 30-ak milijardi dolara izravnih materijalnih šteta su tragične posljedice koje će Hrvatska osjećati dugi niz godina.

Dvadesetak godina nakon Drugog svjetskog rata suvremeni svijet se suočio sa novim sigurnosnim izazovom - terorizmom. Posljednjih tridesetak godina terorizam, shvaćen kao spoj politike i nasilja, usmjeren na ostvarenje političkih ciljeva nasilnim sredstvima uslijed nemogućnosti da se oni ostvare na drugi način, predstavlja jednu od najozbiljnijih prijetnji suvremenom svijetu. Terorizam je u modernim vremenima svoju ekspanziju doživio upravo zbog postojanja većeg broja dubokih suprotnosti kojima je obilježen suvremeni svijet. On predstavlja izraz krize i nezadovoljstva pojedinim kretanjima. Zbog razmjera opasnosti i posljedica koje terorizam nosi sa sobom te složenosti uzroka koji do njega dovode, terorizmu kao jednom od najvećih sigurnosnih izazova suvremenog svijeta posvetit ćemo posebnu pažnju.

Ništa manje opasan izvor ugrožavanja nisu ni moguće zlouporabe ljudskih ostvarenja. Suvremeni je čovjek znanost, tehniku i tehnologiju razvio do neslućenih razmjera. No, to nije kraj znanstveno-tehnološkog razvoja. Do sada postignuto se može smatrati tek početkom budućeg. Znanstvena dostignuća u raznim područjima (kemija, fizika, biologija, biokemija, tehničke znanosti, medicinske znanosti, itd.) mogu poslužiti i služiti fantastičnom razvoju čovjeka i poboljšanju kvalitete njegovog života. No, nažalost ona mogu poslužiti i njegovom izopačenju i uništenju. Dovoljno je prisjetiti se činjenice da danas mnoge države posjeduju nuklearno, kemijsko i biološko oružje. Zlouporaba dostignuća u razvoju nuklearne energije najočitija je bila krajem Drugog svjetskog rata. Američko bombardiranje Hiroshime i Nagasakyja nuklearnim bombama u kolovozu 1945. odnijelo je stotine tisuća života, a posljedice tog stravičnog čina osjećaju se i danas. Kolika je opasnost od mogućih zlouporaba nuklearnog oružja možda najbolje dokazuju procjene prema kojima su postojeći nuklearni arsenali toliki da planetu Zemlju i život na njoj mogu uništiti više od desetak puta. Nuklearno oružje danas posjeduju Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo, Ruska Federacija, Francuska, Kina, Indija i Pakistan, Sjeverna Koreja i Južnoafrička Republika, a postoji sumnja da ga ima i još niz država, primjerice Iran, Irak, Libija, Sudan i Izrael. Kod razmatranja problematike moguće zlouporabe nuklearnog oružja danas kada ne postoji mogućnost globalnog nuklearnog sukoba možda je veći problem učinkoviti nadzor nuklearnih arsenala te transfer nuklearnih razvojnih programa u države koje se nalaze u međusobnim sukobu ili su od strane međunarodne zajednice okarakterizirane kao "problematične". U tim se relacijama opravdano upitati u kojoj su fazi razvojni nuklearni programi u Iranu, Iraku, Libiji, Siriji, Sudanu ili Izraelu. Pitanje je i jesu li svi ukrajinski (nakon raspada bivšeg SSSR-

a Ukrajina je u jednom trenutku postala treća svjetska nuklearna velesila) nuklearni potencijali i arsenali pohranjeni na sigurna mjesta odnosno mjesta pod efikasnim nadzorom. U ovom kontekstu, ništa manje značajno nije ni pitanje ukupnih nuklearnih potencijala bivšeg Sovjetskog Saveza. Definitivnim raspadom istočnog bloka čini se da su pojedinim terorističkim organizacijama i nedemokratskim državnim režimima postale dostupne sve vrste naoružanja i ekspertiza iz obrambenih i nuklearnih kompleksa bivšeg SSSR-a. Za demoralizirane i osiromašene članove ruske vojne elite, u zemlji u kojoj su korupcija i kriminal uzeli maha, ulazak u krijumčarenje nuklearnih materijala i oružja, tehnologije i znanja veliki je izazov. Nerealno je pretpostaviti da nešto od toga nije došlo u pogrešne ruke.³⁹

Kao drugi primjer mogu nam poslužiti suvremeni istraživački trendovi postignuti u području genetike. Kloniranje živih organizama postalo je stvarnost. Kloniranje ustvari omogućuje ljudima upravljanje svojstvima živih bića. To je značajan napredak za čovječanstvo koji može poslužiti njegovom razvoju, ali i njegovom izopačenju u slučaju zlouporabe.

Na kraju ovih razmatranja možemo istaknuti da globalne ugroženosti već duže vrijeme ubiru svoje žrtve. One pogađaju svakog čovjeka, na svakom mjestu bez obzira na njegova nastojanja da ih izbjegne, bez obzira osjećao on to ili ne. Jedan od problema pri promatranju globalnih ugrožavanja je taj što mnogi ljudi nisu svjesni težine ugrožavanja, a često ni same činjenice da su ugroženi. Još je veći problem što su toga najmanje svjesni (ili ne žele biti svjesni) oni koji, s obzirom na ukupnu političku, ekonomsku, vojnu i drugu moć, mogu najviše pridonijeti u otklanjanju ugroženosti. Možda je jedan od razloga za takvo ponašanje najmoćnijih (država, korporacija itd.) činjenica da bi eventualno otklanjanje ugroženosti ili preduvjeta za njihovo generiranje ugrozilo njihove pozicije. Dugim riječima, možda je razlog za takvo njihovo ponašanje činjenica da su oni svojim djelovanjem u najvećoj mjeri i doprinijeli postojanju ugroženosti, da su krivi za njihovo postojanje.

³⁹ O nelegalnim transferima nuklearnih materijala iz bivšeg SSSR-a i posljedicama toga vidi primjerice: Allison, T.G.; Cote, R.O.; Falkenrath, A.R.; Miller, E.S. *Avoiding Nuclear Anarchy: Containing the Threat of Loose Russian Weapons and Fissile Material*, MIT Press, Cambridge, 1996